

X.

A munkás gyermeke.

Dr. K. L.

S z e g e d

Des Menschen Thaten und Gedanken, wisst,
Sind nicht wie Meeres blind bewegte Wellen.
Die innere Welt, seu Mikrokosmus, ist
Der tiefe Schacht, aus dem Sie ewig quellen.
Sie sind uthweudig, wie des Baumes Fructit,
Sie kann der Zweifel gaukelnd nicht verwandeln.
Hab ich des Menschen Kern erst untersucht,
So weise ich auch sein Wollen und sein Handeln.

Schiller.

Igen érdeemes főmester!

Szeretett testvérek!

Az az álláspont, amelyet a socialismussal szemben elfoglalunk, gyakorlati következményeiben oly nagy horderejű, hogy alig fogunk társadalmi kérdést találni, amely fontosságra nézve elébe volna helyezhető. Elodázhatlan feladatát kell tehát hogy képezze a társadalomnak, hogy e kérdés végre biztos, minden kétséget kizáró megoldáshoz jusson. És azért nékem az a meggyőződés, hogy e kérdés megvilágítása körül senkinek sem állhat jogában és legkevésbé a szabadkőművesnek, az igazság legpará-

nyibb részét is elhallgatni, törtéjük az bármilyen okokból és még az esetben sem, ha intézményeinknek oly hibáira kellene mutatnunk, amelyekből czivilizált államnak minden körülmények között és első sorban mentnek kell lennie. A szabadkőmivesség elévülhetlen érdemeket szerez, mikor a socialismus okainak felderítése és így kezdésének megoldása érdekében munkásságával előljár.

Kétségtelen dolog, hogy a socialismus és a társadalmi fejlődés között épúgy megvan az oki összefüggés, mint a világ minden eseményei között és habozás nélkül kell elismernünk azon állítás jogosultságát, hogy socialismus volt, amióta a világ fenáll és lesz, amíg emberek élnek a földön. Nem a fin de siècle találmánya ez, csak a neve az és a Dózsa-fele parasztlázadásnak és a világtörténelem lapjaira rótt sok más eseménynek, hiszem, ma socialismus volna a neve. A létért való küzdelemnek egyik szembeötlőbb tünete ez, a gyengébbek védelmi harcza az erősek ellen. És mert az természetes folyamánya a társadalmi fejlődés processusanak, melyet megszüntetni nem

lehet s ha lehetne, nem szabad. És azért a socialismus kérdésének megoldásánál különösen egy feladat látszik kidomborodni és ez az, hogy odahassunk, hogy ennek a processusnak a megnyilatkozásai ne durvaságban, eruptiói ne rombolásban nyilvánuljanak.

A socialismus okait kutatva, megvilágították azt már minden oldalról. Hallottunk beszélni az úrberről, amely rosszul lett rendezve, a latifundiumokról és a holt kézről, a telepítések elhanyagolásáról, közlegelők felosztásáról stb. stb. Szóval meg lett vizsgálva a beteg fának minden része, nézzük meg a gyökeret is, amelyből kinőtt, „Szántunk mélyebbre”! Vessünk csak egy pillantást a munkás gyermekére. És itt arra a szomorú tapasztalatra fogunk jutni, hogy testi és lelki fejlődésének előmozdítása körül a mulasztások száma nem csekély. Nem hiszem, hogy túlzásba esnék azzal az állítással, hogy a falvak és tanyák népénél a közegészségről és a nevelésről való fogalmak korántsem fejlődtek addig az érettségi fokig, amelynél a testi és szellemi nevelés szükségét nem belátni, hanem csak meg-

érteni is lehessen. De hiszen arra nem is tanítja senki. Az ő gyermeke úgy nő fel, hogy egész testi és lelki habitusát abból a körből kapja mint természeti adományt, amelyben megszületett. Úgy hasonlít szüleihez, mint egyik tojás a másikhoz, örökségbe veszi azok temperamentumát, vágyait morális és intellektuális erejét, mint minden testf tulajdonát. Belenevelkedik azok erkölcsibe és szokásaiba és erkölcsi nevelést ugyanabból a forrásból meríti, amelyből ők ittak, abból a forrásból, amely körül a legsötétebb előítéletek és babona, mint elpusztíthatlan tarack vertek gyökeret.

Testi fejlődéséről az gondoskodik, aki felruhazza a mezők liliomait. A csecsemő a vízbemártott zsemlyéből készült czuczlival a szájában cseperedik fel — már annyira, amennyire, hisz a gyermekhalandóság statisztikája rémes képet tár elénk — addig a korig, amíg a banyakemencze padkáján guggolva magára lesz hagyható. Erről a magas nézpontról szívja azután magába mind azt a sok ferdeséget, durvaságot, amelyeken egész lelki világa felépül. Az a padkán guggoló gyermek hamarabb tanulja

meg a káromkodást, mint az imádságot és hamarabb tanulja meg a trágár nótát, mint a zsoltár egyetlen versszakát. Ostoba előítéletek és babona megmértelyezik lelkét, még mielőtt a tudásnak csak egyetlen paránya is belevilágíthatott volna. Erkölcsi fogalmai abból a talajból nőnek ki, amelyet az egy szobába szorult családtagok egymáshoz való viszonya, legtöbbször durvasága és nem ritkán szemérmatlensége megfertőzött. Mikor azután 10—12 életévét elérte, elvonják a legelőtől, amelyen a jószágot őrizte és elküldik az iskolába, ahová a törvény belekényszeríti. Az iskolába, ahol észbeli tehetségéhez képest az ott szokásos formában szedi magába a tudományt és a templomba, ahol belső énjére mélyre ható benyomások kerítik hatalmukba. Aki a tanyai iskolákat ismeri, láthatja, hogy miben áll azokban a tanítás és a nevelés. Kétségtelen, hogy ott — tisztelet a kivételeknek — bele verik a gyermekekbe az olvasás és betűvetés elemeit, legtöbbször nehéz felfogásuk ellen nem az értelem és a hivatáshoz való szeretet fegyverével küzdve. Mikor aztán iskoláit elvégezte, le tudja írni

ökölnyi betűkkel a nevét, el tud énekelni egy pár hazafias dalt, elhadarni egy pár versikét és talán folyékonyán olvasni. Erkölcsi nevelés azonban, a szó igaz értelmében alig van. Az erkölcsi érzék felköltese, izmosítása, hogy ellentállani tudjon a durva szenvedélyeknek, a romboló indulatoknak, ott alig ismert fogalmak. A munkafiziz való szeretetre magáért a munkáért, a kenyérért való becsületos küzdelemre nem tanítja meg senki, senki a parasztnak gyermekét, amelyből nem lesz más, mint paraszt, ugyanazzal a gondolkodással, ugyanazzal a temperamentummal, vágyakkal és intellektuális erővel, mint az apja. Úgy nő fel a legtöbbje, hogy amint átélte gyermekkorát, úgy folyik le legénykora, amíg elviszik katonának, ha ugyan beválik és hogy évről-évre mennyivel kevesebb válik be satnya fejlettsége miatt, az mindennapi panaszt képez, — vagy megházasodik.

Az így felnőtt parasztfiú igaz, hogy érintetlenül megtartja individualitását, változatlanul, veleszületett, átöröklött karakterét és lehet neki az a megnyugtató öntudata, hogy amivé lett, azzá nem külső befolyás tette.

Öntudat? Abban az értelemben, amelyben mindenki feltétlenül ura az ő gondolkodásának, az ő cselekedeteinek? Öntudat, abban az értelemben, amelyben mérlegelés, kétség és elhatározás szabnak irányt cselekvéseinek? De hiszen akarat, gondolkodás és érzés, tehát ész, elme és karakter nélkül képtelen fogalom, hacsak nem az ösztön ellenőrizhetlen erejének kifejezése. Pszichológiai törvény, hogy az emberben minden érzet, legyen az erkölcsös vagy erkölcsetlen, kielégítésre vár, és pedig abban a mértékben, amelyben azt külső motívumok követelővé teszik. Boszúvágy, harag, élvágy, irigység, hiúság stb. minél jobban fejlődöttek, annál hatalmasabban törekednek kielégítés után. Ellenállhatlan erővel törnek elő mindenkor, ha hiányzik benne az a fék, amely azokat paralysálni képes, a reánevelt morális ellentállás, a karakter, az intellektuális kiképzés, hogy helyesen felfogni legyen képes, helyesen visszahatni tudjon belső és külső világának minden ingereire, az ethikai érzék felköltése, hogy a jó, igaz és szép után törekedni tudjon.

Ilyen irányú nevelésben kellene része-

sülni a paraszti gyermekének is. A törvényhozásnak oda kellene hatnia, hogy a fizikai és ethikai nevelésnek áldásában a paraszti gyermeke is részesüljön, hiszen ez áldás első sorban a közre bírni legjótékonyabb visszahatással. Fodor tanár „A közegészségügy Angliában” című munkájában újszólván dicsekedve mondja el, hogy olyan egészségügyi szolgálat, mint Magyarországon, talán egy államban sincs. Nincs az országnak községe, amely mióta az egészségügy rendezéséről szóló 1876. XIV. törvénycikk életbe lépett, az általánosan rendszeresített körorvosi intézmény folytán orvos nélkül állana. És Európa többi államai irigyen nézik ezt a legmodernebb és ideálisnak mondható berendezkedést. Csak az a szerencse, hogy ők azt messziről látják. Mert hogyan áll nálunk ez az egészségügyi berendezkedés? 20—30 község képez egy egészségügyi kört, melynek legnagyobb községében lakik a kör egyetlen orvosa, aki 300—500 frt évi fizetésért látja el az orvosi szolgálatot. Egyszer havonként tartozik bejárni községeit, amely köteletségének híven eleget is tesz nyáron. Késő ősszel, télen,

kora tavasszal az utaknak mindenki előtt eléggé ismert járhatlansága miatt ez fizikai lehetetlenség. Azután meg rendel saját lakásán 20 krért, tesz nappali látogatásokat 40 és éjlieket 80 kr. honoráriumért és tekintet nélkül arra, hogy körének bármely, akár legtávolabb, sokszor 3—4 órányira fekvő községébe hívják is. A nép pedig, amely minden bajával s minden nyavalyájával kuruzslóihoz fordul, akiknek ráimádkozásához és ráolvasásához vak bizalommal viselkednek, a körorvosi intézményt reá erőszakolt valaminek tartja, olyan intézménynek, amely különben is minden mértéken fölül terhes adóját csak szaporítja. Közvetlen tapasztalásból tudom, hogy gyűlölik ezt az intézményt, amelyről csak annyit tudnak, hogy az orvos fizetését fejenként behajtják rajtuk és hogy évenként 8—10 krt kell fizetnie azért, amit soha igénybe nem vesz s ha igen, 40 krt kell érte fizetnie. Ezt az intézményt a néppel megkedveltni, egészsége fölött örködni, annak a körorvosnak volna azután feladata, akinek fizetése és életviszonyai csak arra tanítják meg, hogy amit Galenus ad, nem „opes”, hanem — igazi

nyomorúság. Idejekorán igyekszik elmene-
külni, be a városba, amelyben boldogulást
remél. A közegészségi körre pedig kiírják
a pályázatot — minden évben kétszer. Az
alatt pedig a paraszt gyermek tovább gug-
gol a banyakemencze padkáján, nyakig
fejébe nyomott báránybőr sipkával, amely
sohasem hámlik le róla, tovább szívja
májába a hermetice elzárt szobának pipa-
füsttel, avas zsír, ázott bunda illatával
és vert agyagfalainak kigőzölgésével telített
levegőjét, melyben betegségek, járványok
minden akadály nélkül tenyésznek és ked-
vők szerint szedik közülök áldozataikat. Test-
edző mozgásról, valamifele tornázásról, a
testi ügyességnek fejlesztéséről szó sincs,
sem otthon, sem az iskolában.

A fizikai nevelésnél még sokkalta silá-
nyabb az ethikai nevelés. Pedig az állam
egyik iskolát állítja fel a másik után, sza-
porítja folyton nemcsak a falusi, hanem a
tanyai iskolákat is. Csakhogy ez az intéz-
kedése is nagyon hasonlít a közegészség-
ügyi berendezkedés keresztülviteléhez. Mert
a nép ettől is mint minden intézménytől,
amely az ő conservatív felfogásával ellen-

kezik, idegenkedik és ahogy be kellett hozni a kényszeroltást, be kellett hozni a kényszeriskoláztatást is. Hogy a néptanítók anyagi helyzete milyen, arról talán felesleges beszélni, feljajdulásuk állandó rovata már a napilapoknak.

Annak a nyomorúsággal küzdő tanítónak kell megkedveltetnie a néppel a gyermekek iskolábajárását, annak a nyomorúsággal küzdő tanítónak a feladata a parasztyermekek ethikai nevelése. De hat miből merítse ő azt a türelmet, azt a megingathatlan ügyszeretetet, buzgóságot, ami ehhez megkívántatik? Honnan vegye ő azt a fizikai időt, hogy minden gyermek individualitását, hajlamait tanulmányozza, megfigyelje, hogy — felteve, hogy megvan hozzá a kellő értelme is — kiirtani tudja mint gondos kertész a gyomot, mindazon rossz hajlamokat, amelyek a gyermekkel nagyranöve, teljesen elfojtják veleszületett hajlamainak szebb virágait. Éhes gyomor mellett, a létfenntartás küzdelmének legnehezebb módja mellett nincs ideahsmus, amely lelki gyönyört szerezzen a tanítónak, ha ilyen munkát elvégezhetett. Bizony, lerobotolja ő az ő

tanítási idejét es ha elkészült vele, azzal a sóhajtàssal hajthatja le fejét: quem dii odere . . . Hát meg azután a tanítóknak azon nem megvetendő száma, akik többet foglalkoznak a „humores”-szel, mint a tanítással! Meg csak azoknál kapja a gyermek az igazi ethikai nevelést.

Az iskola küszöbéről a legénynyé cseperedett fiú egyenesen rálép a korcsma küszöbére, hogy itt aztán teljes befejezést nyerjen nevelése. És amit ebben az iskolában tanítanak, azt azután megtanulja alaposan, az itt elsajátított mesterségeket tökélyre viszi.

Így felkészülve megy azután az életnek, amelyből csak azt tanulja meg, hogy ő szegény és mások gazdagok, hogy ő dolgozik és az urak henyélnek, másoknak elvezetek jutnak, neki pedig csak nélkülözés az osztályrésze, így, minden ethikai támasz nélkül mérlegeli ő, hát igazság-e, hogy ez így van? Hol vegye ő azután a morális ellentállást, amely erősebb legyen természetes hajlamainál, amely megfékezni tudja benne a dacznak, a haragnak, a rombolási váagnak kitörést kereső érzetet, hogy azok

keresztül ne törjenek minden gátat, melyet törekvései elé emelnek.

Nem a parasztot teszem én ezért felelőssé és nem csendőrpuskákkal lehet itt gyógyítani. „Mélyebbre, sokkal mélyebbre kell itt szántani!”